
ARTYKUŁY

WENANCJUSZ KUJAWIŃSKI

Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie,
Oddział w Poznaniu

KATEGORYZACJA ROLNIKÓW USPRAWNIAJĄCA DZIAŁALNOŚĆ PUBLICZNEGO DORADZTWA ROLNICZEGO

Nadesłany: 28.02.2019 Zaakceptowany do druku: 04.06.2019

1. Wstęp

Aktualnie w Polsce instytucję publicznego doradztwa rolniczego tworzy szesnaście wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego (WODR), których stan prawny reguluje znowelizowana Ustawa z dnia 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego [Dz. U. z 2004 r. nr 251, poz. 2507]¹.

W przedmiotowej ustawie dla wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego zapisano szereg niekomercyjnych zadań, przez których realizację zatrudnieni w tych ośrodkach kompetentni doradcy mogą świadomie i celowo wpływać na rozwój osobowości rolników indywidualnych (nazwanych dalej rolnikami), aby ułatwić czy wręcz umożliwić im samodzielne rozwiązywanie posiadanych problemów zawodowych. Wszystkie te zadania można połączyć w cztery wydzielone rodzaje działalności WODR, tj. działalność doradczą, kształceniową, informacyjną i upowszechnieniową. Przy czym [W. Kujawiński 2013, s. 5-6]:

- działalność doradcza WODR (doradztwo rolnicze), to swoisty rodzaj edukacji rolniczej, polegającej na automotywacyjnym i intencjonalnym współdziałaniu doradców WODR z rolnikami, zmierzającym do rozwiązania problemów zawodowych rolników oraz pozwalającym przygotować ich do podejmowania skutecznych działań, zapobiegających niepowodzeniom w pracy, a także

¹ Ostatnią z tych nowelizacji wprowadza Ustawa z dnia 22 czerwca 2016 r. o zmianie ustawy o jednostkach doradztwa rolniczego [Dz.U. z 2016 r. poz. 1176].

nabycia umiejętności samodzielnego rozpoznawania i rozwiązywania swoich problemów;

- działalność kształceniowa WODR, to świadome świadczenie przez te ośrodki rolnikom różnych form kształcenia, w ramach procesów doskonalenia lub szkolenia zawodowego, będące odpowiedzią na ich potrzeby i aspiracje intelektualne;
- działalność informacyjna WODR, to zespół czynności związanych z udostępnianiem przez te ośrodki informacji potrzebnych rolnikom w ich pracy w posiadanych gospodarstwie rolnym i spełniających możliwie najwyższe parametry jakościowe. Udostępnianie to odbywa się albo z inicjatywy rolników albo WODR oraz może być poprzedzone jedną lub kilkoma innymi wcześniejszymi fazami procesu informacyjnego, tj. fazą tworzenia, gromadzenia, przechowywania, przekazywania i/lub przetwarzania informacji;
- działalność upowszechnieniowa WODR, to sterowany przez te ośrodki przekaz innowacji od źródła ich powstania do miejsca pełnego zastosowania w gospodarstwach rolników.

Realizacja przedmiotowych zadań, w zależności od ich charakteru, przybiera postać intencjonalnego wsparcia informacyjnego, kształceniowego lub edukacyjnego. Choć przedmiotowa ustawa o tym nie mówi, to - z powodu racjonalności wykorzystania środków publicznych - wydaje się właściwym, aby te różne rodzaje wsparcia były świadczone przez doradcę tylko tym rolnikom indywidualnym, którzy dysponują wystarczającym potencjałem rozwojowym.

Warto przypomnieć, że pojęcie „rolnik indywidualny” zostało wprowadzone do polskiego porządku prawnego wraz z ustawą z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego i doprecyzowane w kolejnych jej nowelizacjach [Dz. U. 2003 Nr 64, poz. 592, z późn. zmianami]. Art. 6 przedmiotowej Ustawy określa rolnika indywidualnego, jako „osobę fizyczną będącą właścicielem, użytkownikiem wieczystym, samoistnym posiadaczem lub dzierżawcą nieruchomości rolnych, których łączna powierzchnia użytków rolnych nie przekracza 300 ha, posiadającą kwalifikacje rolnicze oraz co najmniej od 5 lat zamieszkałą w gminie, na obszarze której jest położona jedna z nieruchomości rolnych wchodzących w skład gospodarstwa rolnego i prowadzącą przez ten okres osobiście to gospodarstwo”.

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie własnej propozycji kategoryzacji² rolników - docelowych adresatów niekomercyjnych usług wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego, opartej o kryterium posiadania przez rolników poten-

² Pojęcie wieloznaczne. W niniejszej pracy przez kategoryzację rozumie się proces polegający na ustanawianiu kategorii i przypisywania obiektów do kategorii, które już istnieją [J. Woźniak 2000, s. 66].

cjału rozwojowego i kompetencji do jego wykorzystania w rozwiązywaniu własnych problemów zawodowych. Przy czym, do oceny potencjału proponuje się stosować wybrane wskaźniki wykorzystywane w analizie finansowej oraz formalne dokumenty, potwierdzające posiadane przez rolników kwalifikacje zawodowe.

Przedstawiona propozycja nie została poddana naukowej weryfikacji, a jej postać – to efekt przemyśleń autora, dla których dobrą podstawą wydaje się być posiadana wiedza metodyczna, w tym nabyta w trakcie wieloletniej współpracy ze środowiskiem doradczym, funkcjonującym w ramach publicznych rolniczych organizacji doradczych (WODR). Powodem dla jej opracowania i próby upowszechnienia jest przekonanie autora, że zastosowana może znacząco usprawnić pracę doradców rolniczych, a przez to wykorzystanie środków pozostających w ich dyspozycji.

2. Proponowana kategoryzacja rolników

Podstawowym czynnikiem warunkującym zdolność rolników do rozwiązywania własnych problemów zawodowych jest posiadanie przez nich odpowiedniego potencjału rozwojowego³, który tworzy potencjał tkwiący w osobowościach rolników oraz potencjał materialny, jakim dysponują. Potencjał tkwiący w osobowości rolników, to przede wszystkim sprawność intelektualna oraz prezentowane przez nich nastawienia i postawy, natomiast potencjał materialny, to posiadane przez rolnika aktywa. Stan aktywów wpływa m. in. na możliwości kredytowe gospodarstw rolnych.

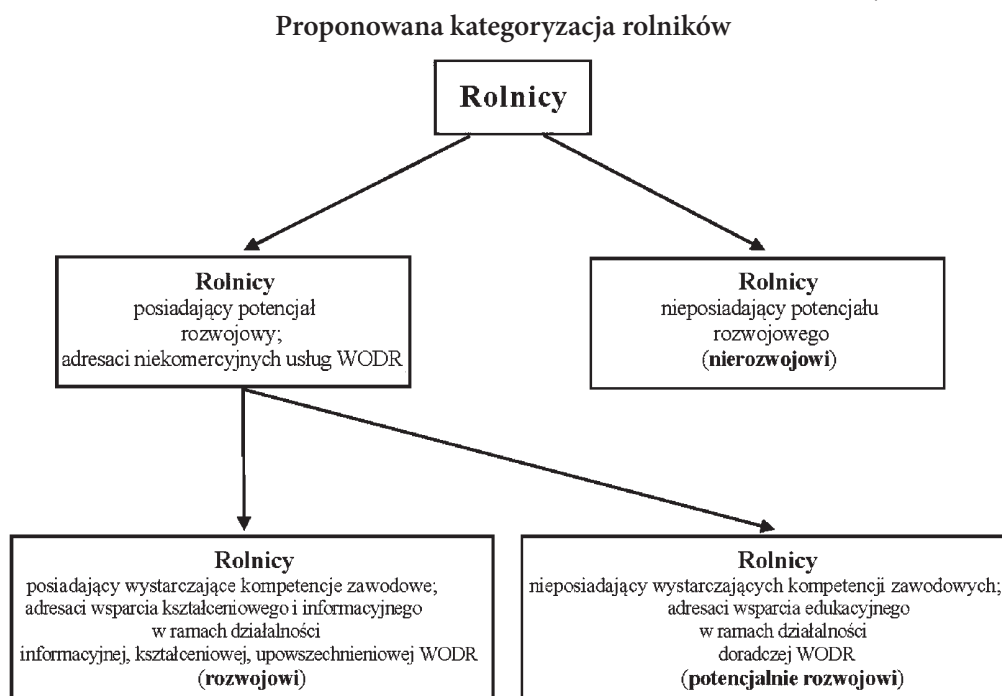
W oparciu o kryterium posiadanego potencjału rozwojowego wyróżnić można dwie kategorie rolników, tj.: rolników posiadających potencjał rozwojowy i rolników nieposiadających potencjału rozwojowego. Z kolei, w oparciu o kryterium posiadanych kompetencji zawodowych, z kategorii rolników mających potencjał rozwojowy wydzielić można dwie podkategorie: rolników rozwojowych, czyli tych, którzy radzą sobie ze swymi problemami i rolników potencjalnie rozwojowych, czyli tych którzy nie radzą sobie ze swymi problemami na miarę posiadanych możliwości i aspiracji. Obie te podkategorie są docelowymi odbiorcami odpowiednich, niekomercyjnych usług WODR (Rysunek 1).

Rolnicy rozwojowi mogą - jeśli uznają to za korzystne i uzasadnione, zwrócić się o wsparcie do instytucji publicznego doradztwa rolniczego w zakresie ułatwienia im podjęcia decyzji czy jej realizacji. Wsparcie takich rolników może mieć

³ Rozwój to zjawisko obiektywne, dotyczące jednostki ludzkiej oraz jej otoczenia i oznacza „długotrwały proces kierunkowych zmian, w którym można wyróżnić prawidłowo po sobie następujące etapy przemian (fazy rozwojowe) danego obiektu (układu), wykazujące obiektywnie stwierdzalne różnicowanie się tego obiektu (układu) pod określonym względem” [Nowa Encyklopedia Powszechna PWN (1998), tom 5, s. 616].

charakter informacyjny lub kształceniowy oraz być udzielane przez doradcę w zakresie jego działań informacyjnych, kształceniowych i upowszechnieniowych. Z kolei rolnicy potencjalnie rozwojowi mogą zwrócić się o wsparcie edukacyjne do instytucji publicznego doradztwa rolniczego i oczekiwać go w obszarze jej działań doradczych. Natomiast rolnicy nierozwojowi, którzy zwracają się do instytucji publicznego doradztwa rolniczego o tego rodzaju wsparcie, winni być kierowani do odpowiednich placówek poradnictwa zawodowego, gdzie we współpracy z doradcą zawodowym mogą znaleźć odpowiedzi na nurtujące ich pytania dotyczące dalszej, własnej aktywności zawodowej⁴.

Rysunek 1

Źródło: Opracowanie własne.

Należy wspomnieć, że na mocy ustawy o jednostkach doradztwa rolniczego z dnia 22 października 2004 r. [Dz.U. z 2004 r. Nr 251, poz. 2507] i znowelizowanej dnia 22 czerwca 2016 r. [Dz. U. z 2016 r. poz. 1176] wojewódzkie ośrodki

⁴ Poradnictwo zawodowe (inaczej doradztwo zawodowe) jest procesem pomagania ludziom w osiągnięciu lepszego zrozumienia siebie samego w odniesieniu do rodzaju pracy i środowiska pracy, w odniesieniu do wyboru właściwego zawodu, zmiany zatrudnienia oraz właściwego dostosowania zawodowego... Doradztwo zawodowe nie jest ograniczone do jakiejś szczególnej grupy wiekowej lub zawodowej, obejmuje swym zasięgiem każdą osobę w dowolnym wieku [A. Bańka 1995, s. 18].

doradztwa rolniczego zobowiązane są m.in. świadczyć rolnikom, na zasadach niekomercyjnych, niezbędne wsparcie we wszystkich podanych wcześniej zakresach.

Jednak, jak dotąd nie opracowano jeszcze dedykowanych dla doradców rolniczych syntetycznych wskaźników, umożliwiających im prawidłowe przypisywanie rolników do poszczególnych kategorii i podkategorii. Dlatego też, dla dokonywania możliwie poprawnej ich kategoryzacji, muszą oni polegać wyłącznie na posiadanych kompetencjach zawodowych, w tym zwłaszcza w przedmiocie poprawnego dokonywania oceny potencjału rozwojowego gospodarstwa rolnego w oparciu o właściwie dobrane wskaźniki cząstkowe, zwłaszcza zaś ekonomiczne.

W dalszej części pracy przedstawione zostaną niezwyfikowane naukowo propozycje autora dotyczące miar, jakimi mogą posługiwać się doradcy w typowaniu rolników do trzech wyodrębnionych grup, tj. rolników rozwojowych, potencjalnie rozwojowych i nierozwojowych.

3. Ocena potencjału materialnego gospodarstw rolnych

Dla pewnego kwalifikowania rolników zarządzających gospodarstwami rolnymi do odpowiednich z trzech ustalonych wcześniej grup, tj. rozwojowych, potencjalnie rozwojowych i nierozwojowych, doradca WODR musi podjąć z nimi rozmowę doradczą, w ramach której pozyska od tych rolników właściwe informacje, mające również formę dokumentów. Ponadto, w niezbędnych przypadkach doradca będzie zobowiązany udzielić potrzebującym rolnikom koniecznego wsparcia kształceniowego (np. przy samodzielnym opracowywaniu przez rolnika pierwszego bilansu majątkowego).

Pierwszą trudnością, z jaką musi się zmierzyć doradca chcący właściwie zakwalifikować rolnika do kategorii rolników posiadających potencjał rozwojowy albo go nieposiadających, jest ustalenie potencjału materialnego jego gospodarstwa. Potencjał ten, jak stwierdzono wcześniej, określają aktywa gospodarstwa, czyli rzeczowe środki produkcji będące w bezpośredniej dyspozycji zarządzającego nimi rolnika⁵. Należą do nich: ziemia, plantacje trwałe, budynki i budowle, pojazdy, maszyny, urządzenia i narzędzia, udziały i obligacje, stado podstawowe i obrotowe, produkcja roślinna w toku, zapasy produkcji (do obrotu wewnętrznego i sprzedaży), zapasy z zakupu, należności, oszczędności i gotówka. Te z nich, które zużywają się zazwyczaj w ciągu dwunastu miesięcy od dnia bilansowego nazywane są aktywami obrotowymi, natomiast pozostałe – trwałymi.

⁵ Zgodnie art. 3 ust. 1 pkt. 12 ustawy z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości „aktywa są to kontrolowane przez jednostkę zasoby majątkowe o wiarygodnie określonej wartości, powstałe w wyniku przeszłych zdarzeń, które spowodują w przyszłości wpływ do jednostki korzyści ekonomicznych” [Dz. U. z 18.12.2000 r., Nr 113, poz. 1186].

Aktywa gospodarstwa rolnego mogą być finansowane z dwóch źródeł: kapitału własnego (wkład finansowy właściciela gospodarstwa) oraz kapitału obcego (kredyty długoterminowe, kredyty i pożyczki krótkoterminowe, zobowiązania⁶).

Odpowiednią podstawą dla dokonania przez doradcę właściwej oceny potencjału materialnego jakiegos gospodarstwa rolnego jest analiza jego bilansu majątkowego. Przypomnieć należy, że bilans majątkowy to dwustronne zestawienie, sporządzane w określonym dniu i formie na podstawie spisu z natury, zgodne ze stanem rzeczywistym, które zawiera zapisy wszystkich aktywów i pasywów gospodarstwa.

Według autora, z grupy wskaźników ekonomicznych wystarczającymi dla ustalenia potencjału materialnego umożliwiającego rozwój gospodarstw rolnych są dwa, które odnoszą się do źródeł finansowania aktywów, tj. wskaźnik zastosowania kapitału stałego i wskaźnik struktury kapitału.

Wskaźnik zastosowania kapitału stałego wyraża się wzorem:

Kapitał stały

Aktywa trwałe

Wskaźnik zastosowania kapitału stałego nazywa się też wskaźnikiem sprawdzającym spełnienie złotej zasady finansowej, która głosi, że aktywa trwałe przedsiębiorstwa powinny być finansowane stabilnymi źródłami finansowania w postaci kapitału stałego, który stanowi sumę kapitałów własnych i kapitałów obcych długoterminowych gospodarstwa rolnego (czyli przez zobowiązania, których termin spłaty jest dłuższy niż jeden rok).

Jeśli wartość tego wskaźnika przekracza jedność, świadczy to o tym, że aktywa trwałe gospodarstwa rolnego pokryte są kapitałem stałym. Wskazuje też na dobrą kondycję finansową gospodarstwa rolnego w aspekcie jego długoterminowej stabilności finansowej i zdolności do spłaty zobowiązań, a także wpływa na wysoką ocenę jego zdolności kredytowej.

Natomiast wartość tego wskaźnika mniejsza od jedności oznacza, iż część aktywów trwałych została sfinansowana kapitałem krótkookresowym, a to może wskazywać na trudności w regulowaniu bieżących zobowiązań.

Z kolei wskaźnik struktury kapitału wyraża się wzorem:

Kapitały własne

Kapitały obce

⁶ Np. wobec dostawców, wekslowe, publiczno-prawne.

Przy pomocy tego wskaźnika doradca ocenia prawidłowość poziomu kapitałów własnych gospodarstwa rolnego w stosunku do poziomu kapitałów obcych (czyli zadłużenia).

Stopień wskaźnika struktury kapitału gospodarstwa rolnego wyższy od jedności świadczy o jego dobrej sytuacji ekonomicznej (małe ryzyko finansowe), co w konsekwencji pozwala utrzymać długoterminową płynność finansową (wypłacalność) i zdolność kredytową (zdolność do zaciągania dodatkowych zobowiązań w przyszłości). Chociaż utrzymywanie wskaźnika struktury kapitału na bardzo wysokim poziomie jest bezpieczne, to w dłuższej perspektywie ogranicza jednak możliwości rozwoju gospodarstwa rolnego.

Jeśli na podstawie dokonanej przez doradcę analizy poziomu finansowania aktywów trwałych kapitałem stałym oraz poziomu zaangażowania kapitału własnego względem kapitału obcego oba obliczone wskaźniki lub jeden z nich będzie wybitnie niekorzystny (niewypłacalność gospodarstwa i/lub brak zdolności kredytowej), to rolników zarządzających takimi gospodarstwami, już na tym etapie oceny, można uznać za nierozwojowych.

Tak określone rolnicy oraz ci, którzy nie posiadają aktualnych bilansów majątkowych, zdaniem autora nie mogą być docelowymi klientami wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego w zakresie świadczenia im niekomercyjnych usług, umożliwiających rozwój ich gospodarstw rolnych.

4. Ocena potencjału tkwiącego w osobowościach rolników

W przypadku uznania potencjału materialnego danego gospodarstwa rolnego za wystarczający - czyli, który poprzez właściwe zarządzanie posiadanymi aktywami pozwala na jego rozwój - doradca WODR może przystąpić do oceny potencjału tkwiącego w osobowości rolnika zarządzającego tym gospodarstwem. Na potencjał ten składa się jego sprawność intelektualna oraz posiadane nastawienia i postawy.

4.1. Sprawność intelektualna rolnika

Jak dotąd nie istnieje jedno uzgodnione i powszechnie akceptowalne określenie pojęcia „sprawność intelektualna” tożsamego z pojęciem „inteligencja”.

W „Słowniku psychologicznym”, opracowanym pod redakcją Włodzimierza Szewczuka, pojęcie inteligencji określa się jako „zespół sprawności, głównie myślenia, umożliwiający jednostce rozwiązywanie nowych zadań, korzystanie z własnego doświadczenia, szczególnie wiedzy i na podstawie tego przystosowanie się do warunków i przekształcenie tych warunków dla swoich potrzeb” [W. Szewczuk 1985, s. 111].

Z kolei według leksykonu Pedagogika opracowanego pod red. Bogusława Milerskiego i Bogusława Śliwerskiego inteligencja to „cecha umysłu odpowiadająca za sprawność w zakresie myślenia, rozwiązywania problemów i innych czynności poznawczych: od poziomu inteligencji zależy poprawność rozumienia złożonych problemów i skuteczność poszukiwania trafnych rozwiązań, a także sprawność działania w sytuacjach nowych i trudnych” [B. Milerski i B. Śliwerski 2000, s. 87]⁷.

Powszechnie stosowaną, miarą inteligencji jest tak zwany „iloraz inteligencji”. Do jego pomiaru służą odpowiednie testy psychometryczne, tzw. testy IQ. W badaniu poziomu inteligencji osób dorosłych najczęściej stosowanym jest test WAIS-R. Wynik (czyli iloraz inteligencji) określa się dzieląc tzw. wiek umysłowy przez wiek metrykalny badanego, a następnie mnożąc przez sto. Iloraz inteligencji od 90 do 110 jednostek to inteligencja przeciętna. Poniżej 90 to inteligencja niższa od przeciętnej, a powyżej 110 jednostek - ponadprzeciętna.

Aktualnie stosowane testy IQ są przez wielu badaczy ostro krytykowane. Mierzą one bowiem cechy, które są przydatne w pracy lub w szkole, takie jak np. pamięć, umiejętność skupienia uwagi, zdolność do abstrakcyjnego myślenia. Natomiast nie pozwalają ocenić spostrzegawczości, kreatywności, uzdolnień artystycznych. Przedstawiają więc zafałszowany i nadmiernie uproszczony obraz sprawności intelektualnej badanej osoby.

Ponieważ badania sprawności intelektualnej z użyciem właściwych testów psychometrycznych mogą być prowadzone wyłącznie przez zawodowych psychologów, a także z uwagi na ich dużą czasochłonność i spodziewaną niechęć rolników do poddania się takowym, doradcy rolniczy muszą w tym celu stosować inne narzędzia i metody.

Jednym z wyznaczników sprawności intelektualnej rolnika może być osiągnięty przez niego poziom edukacji zawodowej. Przywołana we wstępie znowelizowana ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego określa, kto może być nabywcą gospodarstwa rolnego o powierzchni nie mniejszej niż 1 ha⁸ i precyzuje pojęcie „rolnika indywidualnego”, przez które określa się osobę posiadającą między innymi kwalifikacje rolnicze.

⁷ Próbę ujednoczenia podejścia do pojęcia „inteligencja” podjęła w 1994 roku psycholog Linda Gottfredson z „University of Delaware”, będącym jednym z najstarszych uniwersytetów w USA. Zaproponowała ona właściwym środowiskom naukowym przyjęcie następującego rozumienia tego pojęcia: „Inteligencja to bardzo ogólna zdolność umysłowa, która m.in. obejmuje zdolność rozumowania, planowania, rozwiązywania problemów, myślenia abstrakcyjnego, rozumienia złożonych kwestii, szybkiego uczenia się oraz uczenia się na podstawie doświadczenia osobistego” [L. Gottfredson, 1997, za: E. Nęcka 2003, s. 26]. Jednak pozytywnie na tą propozycję odpowiedziało tylko, a może aż 51 uczonych.

⁸ W art. 2 pkt 7 tej Ustawy podano, że „przez nabycie nieruchomości rolnej należy rozumieć przeniesienie własności nieruchomości rolnej lub nabycie własności nieruchomości rolnej w wyniku dokonania czynności prawnej lub orzeczenia sądu albo organu administracji publicznej, a także innego zdarzenia prawnego”.

Zgodnie z art. 6 ust. 2 Ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego uważa się, że osoba fizyczna posiada kwalifikacje rolnicze, jeżeli uzyskała:

- wykształcenie rolnicze zasadnicze zawodowe, zasadnicze branżowe, średnie, średnie branżowe lub wyższe lub
- tytuł kwalifikacyjny lub tytuł zawodowy, lub tytuł zawodowy mistrza w zawodzie przydatnym do prowadzenia działalności rolniczej i posiada co najmniej 3-letni staż pracy w rolnictwie, lub
- wykształcenie wyższe inne niż rolnicze i posiada co najmniej 3-letni staż pracy w rolnictwie albo wykształcenie wyższe inne niż rolnicze i ukończone studia podyplomowe w zakresie związanym z rolnictwem, albo wykształcenie średnie lub średnie branżowe inne niż rolnicze i posiada co najmniej 3-letni staż pracy w rolnictwie, lub
- wykształcenie podstawowe, gimnazjalne, zasadnicze zawodowe lub zasadnicze branżowe inne niż rolnicze i posiada co najmniej 5-letni staż pracy w rolnictwie⁹.

Autor uważa, że za podstawowe kryterium oceny potencjału tkwiącego w osobowości rolnika w przedmiocie posiadanej sprawności intelektualnej należy przyjąć kryterium trybu nabycia posiadanego wykształcenia podstawowego, którego odzwierciedleniem są potwierdzające je i pozostające w rękach rolnika świadectwa. Odpowiednimi do tego są:

- dla szkoły ogólnodostępnej - świadectwo szkolne promocyjne i świadectwo ukończenia szkoły podstawowej,
- dla szkoły specjalnej - świadectwo szkolne promocyjne szkoły specjalnej, świadectwo ukończenia szkoły specjalnej.

W szkołach ogólnodostępnych dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym stosuje się odrębny wzór świadectw, a dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, na drugiej stronie świadectwa nad wynikami klasyfikacji końcoworocznej umieszcza się stosowną adnotację¹⁰.

Jeśli dany rolnik posiada co najmniej podstawowe wykształcenie nabyte w trybie zwykłym, a po okresie nauki szkolnej nie doświadczył uszczerbku poważnie ograniczającego jego intelekt, to potencjał osobowościowy tego rolnika może być rozpatrywany pod kątem posiadanych nastawień i postaw. Jego IQ z pewnością

⁹ Z analizy wyszczególnionych w przywoływanej Ustawie rodzajach stażu wynika, że osoba go odbywająca nie musiała aktywnie uczestniczyć w pracach związanych z zarządzaniem produkcją w gospodarstwie rolnym.

¹⁰ Uczeń/uczennica realizował(a) program nauczania dostosowany do indywidualnych możliwości i potrzeb na podstawie orzeczenia wydanego przez zespół orzekający działający w..., wpisując nazwę poradni psychologiczno-pedagogicznej, w której działa zespół, który wydał orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Jest to konsekwencją ujednolicenia podstawy programowej, z założeniem, że stopień realizacji programu powinien być dostosowany do indywidualnych potrzeb i możliwości ucznia [Buchnat, 2015, s. 63].

będzie przekraczało 90 punktów, a to zdaniem autora pozwala mu na samodzielne prowadzenie rozwojowego gospodarstwa rolnego. Takie gospodarstwo musi pozwalać na generowanie walorów finansowych i pozafinansowych w stopniu wystarczającym nie tylko na zaspokajanie niezbędnych potrzeb gospodarstwa domowego, ale również na odtwarzanie swego potencjału materialnego.

Należy zauważyć, że aktualnie wśród czynnych zawodowo rolników mogą się znajdować osoby o niższej sprawności intelektualnej (IQ poniżej 90 punktów), które swe wykształcenie osiągnęły w trybie specjalnym. Osoby te mogły swoje gospodarstwa rolne nabyć przed dniem 16.07.2003 r. (tj. dniem, od którego zaczęła obowiązywać ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego) - ale także później. Z treści tej ustawy wynika, iż każda osoba, która po 2003 r. objęła gospodarstwo rolne posiada wymagane kwalifikacje rolnicze. Nie oznacza to jednak, że ich sprawność intelektualna mierzona ilorazem inteligencji zawsze przekracza 90 punktów. Przedmiotowa Ustawa nie uwzględnia bowiem faktu, że wymagane nią kwalifikacje może posiadać osoba z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, a nawet średnim, kończąca szkołę podstawową specjalną (czy gimnazjum specjalne) i mieć wymagany staż. Może je też uzyskać osoba z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, która ukończyła zasadniczą szkołę zawodową specjalną i zdobyła zawód rolnika-ogrodnika.

Reasumując, doradca na podstawie okazanych przez rolników wcześniej wskazywanych świadectw może wydzielić z nich dwie grupy, tj. grupę nieposiadających potencjału rozwojowego w przedmiocie sprawności intelektualnej (ich edukacja przebiegała w trybie specjalnym) oraz grupę posiadających taki potencjał (ich edukacja przebiegała w trybie zwykłym).

Należy zaznaczyć, aby z uwagi na racjonalność działania doradcy rolniczego, jego ocena potencjału intelektualnego rolników, która jest relatywnie łatwa, poprzedzała kolejny krok, jakim jest rozpoznawanie ich nastawień i postaw.

4.2. Nastawienia i postawy rolnika

Nastawienie, to „nawykowa tendencja do reagowania w określony sposób” [E.R. Hilgard 1967, s. 324-315] lub szerzej: „skłonność do spostrzegania i oceny ludzi, rzeczy i zdarzeń w sposób uwarunkowany dotychczasowymi doświadczeniami danej jednostki” [Wincenty Okoń 1992, s.132].

Przy czym spostrzeganie zmysłowe człowieka, to złożony proces poznawczy, w wyniku którego w umyśle człowieka powstaje subiektywny obraz rzeczywistości, zwany spostrzeżeniem¹¹. Proces spostrzegania opiera się na identyfikowaniu bodźców dochodzących do receptorów zmysłowych człowieka.

¹¹ Por. spostrzeganie [w:] Encyklopedia PWN. Biologia. Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2019.

Ten sam układ bodźców może być różnie interpretowany w zależności od tego, jakie inne bodźce mu towarzyszą. Oznacza to, że spostrzeżenie poszczególnych elementów rzeczywistości przez daną jednostkę zależne jest nie tylko od jej nastawienia ale i otoczenia, w jakim się ona znajduje (kontekstu).

Nastawienia sprawiają, że pewne aspekty rzeczywistości nie są doceniane lub są interpretowane w sposób subiektywny. Mogą być też chwilowe lub długotrwałe, a także mieć różną siłę. Im większa jest siła danego nastawienia, tym większy wpływ wywiera ono na spostrzeżanie. Potwierdzenie danego nastawienia wymaga też mniejszej ilości informacji, niż jego odrzucenie.

Z kolei postawa, to „względnie trwała struktura (lub dyspozycja do pojawiania się takiej struktury) komponentów poznawczych, emocjonalnych i behawioralnych, w której wyraża się określony stosunek jednostki wobec przedmiotu postawy” [St. Mika 1984, s. 115]. Przedmiotem postawy może być określone zjawisko, obiekt, osoba itp.

Należy wyjaśnić, że: komponent poznawczy, to własne lub przyjęte od innych poglądy o przedmiocie postawy; komponent emocjonalny, to względnie trwałe uczucia, upodobania, uprzedzenia negatywne bądź pozytywne żywione względem przedmiotu postawy, oparte na doświadczeniach własnych lub innych osób; komponent behawioralny, to mniej lub bardziej jednorodny zespół dyspozycji do określonego zachowania się wobec przedmiotu postawy, wynikający z poglądów jednostki i jej nastawienia emocjonalnego.

Ważniejszymi wymiarami postaw są:

- znak i siła postawy,
- treść – czego dotyczy, co jest jej przedmiotem,
- zakres – ilość desygnatów jakiej ona dotyczy,
- złożoność – skład tworzących ją komponentów (poznawczego, emocjonalnego i sprawczego) i stopień ich rozwinięcia,
- trwałość – niezmiennosc; mimo, że postawy są strukturami (lub dyspozycjami do pojawiania się takiej struktury) względnie trwałymi, to jedne mogą być bardziej, a inne mniej trwałe,
- ważność – znaczenie jakie posiada w życiu człowieka,
- zwartość – stopień zgodności pomiędzy komponentami tworzącymi postawę pod względem ich złożoności, kierunku i siły¹².

Według opinii większości psychologów społecznych wynikającej z prowadzonych przez nich badań porównawczych (międzykulturowych), eksperymentalnych czy też badań opinii publicznej, dużo łatwiej jest doprowadzić do zmiany siły postawy, niż jej znaku. Żeby uzyskać zmiany w postawach (pomijając nagłe przypadki, pod wpływem jakiś niezwykle wydarzeń), oddziaływania te muszą być na ogół długotrwałe i pochodzić ze źródeł cieszących się autorytetem odbiorców.

¹² Porównaj T. Mądrzycki [1970, s. 31-32].

Dlatego też doradca rolniczy będący autorytetem dla rolnika może podejmować nierzadko skuteczne działania na rzecz zmiany siły jego postawy. Np. z silnie negatywnej na neutralną względem jakiegoś przedmiotu postawy. Przy czym przedmiotami postaw rolnika mogą być m.in.: skala i struktura produkcji, metody produkcji, narzędzia i środki produkcji, organizacja i planowanie produkcji, wymogi rynkowe produkcji, wymogi środowiskowo-przyrodnicze produkcji, dopłaty do produkcji, współpraca z innymi producentami.

Natomiast jakakolwiek ingerencja w zakresie znaku postawy (np. zmiana postawy z negatywnej na pozytywną), zdaniem psychologów wykracza poza kompetencje zawodowe doradcy rolniczego i powinna pozostawać obszarem wyłącznej aktywności zawodowej przedstawicieli ich profesji, uznanych za autorytety przez rolników - ich potencjalnych klientów.

Autor uważa, że za podstawowe kryterium oceny potencjału tkwiącego w osobowości rolnika w przedmiocie posiadanych postaw i nastawień należy przyjąć kryterium stosunku danego rolnika do dokonywania wszelkich zamierzonych zmian¹³ w jego gospodarstwie rolnym. Jeśli stosunek ten jest wybitnie nieodpowiedni – czyli uniemożliwia rozwój gospodarstwa i którego zmiana na odpowiedni wykracza poza kompetencje doradcy rolniczego, to może on uznać rolnika mającego takie nastawienie czy postawę za nierozwojowego.

Wystarczającym wyrazem stosunku rolnika do wprowadzania wszelkich zamierzonych zmian w posiadanych gospodarstwie jest stopień jego aktywności inwestycyjnej.

Do określenia tego stopnia doradca może użyć łącznie: wskaźnika odnowy aktywów trwałych i wskaźnika likwidacji środków trwałych.

Wskaźnik odnowy aktywów trwałych wyraża się wzorem:

$$\frac{\text{aktywa trwałe uzyskane z inwestycji}}{\text{wartość początkowa aktywów trwałych}} \times 100$$

Wysoka i rosnąca wartość tego wskaźnika świadczy o odmładzaniu i unowocześnianiu trwałych aktywów gospodarstwa. Natomiast wskaźnik likwidacji aktywów trwałych wyraża się wzorem:

$$\frac{\text{wartość zlikwidowanych aktywów trwałych}}{\text{wartość początkowa aktywów trwałych}} \times 100$$

¹³ Pod pojęciem zmiany najogólniej rozumie się różnicę w stanie danego obiektu (układu), obserwowaną wraz z upływem czasu. Porównaj: M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa [1996].

Przy czym, niska i malejąca wartość tego wskaźnika świadczy o zaawansowanej strukturze wiekowej i konieczności wycofywania z eksploatacji aktywów trwałych niezdatnych do sprawnego funkcjonowania. Z kolei wysoka i rosnąca – o odmładzaniu i unowocześnianiu tego rodzaju aktywów.

Rolnicy, dla których oba obliczone wskaźniki lub jeden z nich okazał się wybitnie niekorzystny, zdaniem autora, nie mogą być docelowymi klientami wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego w zakresie świadczenia niekomercyjnych usług umożliwiających rozwój ich gospodarstw rolnych. Takie zachowawcze jednostki nie będą bowiem dokonywać wymaganych przez rynek zmian w zakresie posiadanych aktywów, a to prowadzić będzie do stałego pogarszania się uzyskiwanych przez nich efektów gospodarczych.

5. Ocena kompetencji zawodowych rolników

Pod pojęciem „kompetencje zawodowe” przyjęto rozumieć „zdolność do wykorzystania przez człowieka własnych wiadomości, umiejętności, systemu wartości oraz cech osobowości¹⁴, aby osiągać cele, wyniki i standardy oczekiwane w związku z zajmowaniem przez siebie określonego stanowiska pracy”. Pojęcie „kompetencje zawodowe” jest często stosowane zamiennie z pojęciem „kwalifikacje zawodowe”. Kompetencje (w odróżnieniu od kwalifikacji) stanowią jednak pewien wewnętrzny potencjał, przejawiający się w zachowaniach człowieka przyczyniających się do zaspokojenia wymagań otoczenia, szczególnie w nowych sytuacjach zawodowych. Potocznie mówiąc jest to coś, czym dana osoba „jest w stanie się wykazać” [W. Kujawiński 2013, s. 21].

Niektóre zadania zawodowe wymagają kilku kompetencji, w innych przypadkach wystarczy jedna. I odwrotnie - czasem dana kompetencja jest związana z jedną kategorią zadań, a inna może być wykorzystywana w wielu różnych zadaniach. Podstawowymi właściwościami kompetencji są ich zmienność, czyli podleganie rozwojowi oraz mierzalność - poddawanie się pomiarom przy zastosowaniu właściwych metod.

Jak zaproponowano wcześniej rolnicy, którzy posiadają wystarczający potencjał rozwojowy materialny oraz tkwiący w ich osobowościach mogą być kwalifikowani do dwóch podkategorii, tj. rolników rozwojowych, radzących sobie samodzielnie ze swymi problemami zawodowymi i potencjalnie rozwojowych – nieradzących sobie ze swymi problemami zawodowymi i oczekujących dla ich rozwiązywania niezbędnego wsparcia edukacyjnego, zwanego wsparciem doradczym.

Zdaniem autora doradca rolniczy podejmując się oceny posiadanych przez rolników kompetencji zawodowych może posiłkować się w tym celu dwoma wy-

¹⁴ Osobowość, to „zbiór względnie stałych, charakterystycznych dla danej jednostki cech i właściwości, które wyznaczają jej zachowania i pozwalają odróżnić ją od innych” [R. Smolski i in. 1999].

branymi wskaźnikami analizy finansowej, tj. wskaźnikiem zadłużenia długoterminowego i zmodyfikowanym wskaźnikiem płynności bieżącej. W sytuacji typowej dla analizowanego gospodarstwa, na wartości obu tych wskaźników nie wpływają czynniki niezależne od zarządzającego nim rolnika (takie jak np. warunki pogodowe, czy ceny na rynku), natomiast zależą one od posiadanych przez rolnika kompetencji zawodowych.

Wskaźnik zadłużenia długoterminowego wyraża się wzorem:

zobowiązania długoterminowe

kapitał własny

Wskaźnik ten, zwany też wskaźnikiem długu, informuje o poziomie pokrycia zobowiązań długoterminowych kapitałem własnym gospodarstwa rolnego. Przedział racjonalny w przypadku tego wskaźnika obejmuje wartości od 0,5 do 1 [K. Kreczmańska-Gigol 2015, s. 65].

Gospodarstwa rolne, dla których wartości omawianego wskaźnika przekraczają górną granicę tego przedziału uważa się za nadmiernie zadłużone. Natomiast gospodarstwa, dla których wskaźnik zadłużenia długoterminowego wypada poniżej dolnej granicy przedziału optymalnego (0,5) nie w pełni wykorzystują możliwości zwiększenia efektywności działania, poprzez zaangażowanie kapitałów obcych.

Wskaźnik płynności bieżącej (zmodyfikowany) wyraża się wzorem:

aktywa obrotowe

zobowiązania bieżące

Wskaźnik przyjmujący wartość poniżej 1,2 - wskazuje na zagrożenie zdolności gospodarstwa rolnego do regulowania swoich bieżących zobowiązań. Z kolei przekraczający wartość 2,0 świadczy o jego nadpłynności finansowej [A. Kusak 2005, s.76].

Jeżeli oba te wskaźniki przybierają będą wartości niekorzystne względem rozwoju gospodarstwa rolnego, to doradca WODR powinien uznać rolnika za potencjalnie rozwojowego i udzielić mu niezbędnego wsparcia doradczego.

Należy przypomnieć, że właściwie udzielone rolnikowi wsparcie doradcze pozwoli mu uzyskać kompetencje właściwe dla rolnika rozwojowego, czyli osoby, która potrafi samodzielnie identyfikować i rozwiązywać własne problemy zawodowe na poziomie swoich aspiracji i posiadanych możliwości.

Należałoby dodać, że kompetencje zawodowe rolnika rozwojowego, aby stanowiły dobrą podstawę dla osiągnięcia coraz to ambitniejszych celów zawodowych,

muszą być stale doskonałe głównie w ramach samokształcenia, ale też zorganizowanych (na przykład przez doradcę rolniczego) form doskonalenia i szkolenia zawodowego.

6. Podsumowanie

Proponowana kategoryzacja klientów - odbiorców niekomercyjnych usług wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego oraz wskaźniki oceny posiadanego potencjału rozwojowego powinny usprawnić doradcom, zatrudnionych w tych jednostkach, organizowanie i realizowanie odpowiedniego wsparcia potrzebnego rolnikom. Rolnicy, którzy dysponują wystarczającym potencjałem rozwojowym i radzą sobie sami ze swymi problemami, czyli „rolnicy rozwojowi”, mogą w ramach działań informacyjnych, kształceniowych i upowszechnieniowych doradcy rolniczego otrzymać wsparcie informacyjne lub kształceniowe. Z kolei rolnicy, którzy dysponują wystarczającym potencjałem rozwojowym, ale nie radzą sobie samodzielnie ze swoimi problemami zawodowymi na poziomie swoich aspiracji i możliwości (czyli tzw. rolnicy potencjalnie rozwojowi) mogą od tegoż doradcy uzyskać niezbędne im wsparcie edukacyjne w ramach jego działań doradczych.

Należy pamiętać, że udzielanie takiego wsparcia, zgodnie z kilkakrotnie w tej pracy przywoływaną Ustawą o jednostkach doradztwa rolniczego jest zawodową powinnością doradców, a jego uruchomienie wynika ze zgłoszonego zapotrzebowania rolników. Ponadto wsparcie to, co reguluje przedmiotowa ustawa, ma charakter niekomercyjny.

W tym miejscu warto postawić następujące pytanie: czy wsparcie informacyjne i kształceniowe świadczone rolnikom rozwojowym w rozwiązywaniu ich problemów zawodowych, dla których nie jest ono koniecznością, ale tylko możliwym ułatwieniem, powinno być usługą niekomercyjną? Zdaniem autora - nie powinno, ponieważ bezpłatne udzielanie rolnikom rozwojowym tego rodzaju usług może być powodem pojawienia się u nich postawy roszczeniowej, przynajmniej względem publicznej rolniczej organizacji doradczej. Na przykład, objawiającej się w żądaniu co najmniej równego traktowania tej grupy rolników z grupą rolników potencjalnie rozwojowych, dla których wsparcie edukacyjne jest niezbędną koniecznością dla zapewnienia pożądanego rozwoju posiadanych gospodarstw rolnych.

Na koniec należy jeszcze dodać, że autor chciałby, aby zawarte w tej pracy propozycje i sugestie stanowiły podstawę do szerszej, konstruktywnej dyskusji we wszystkich środowiskach zainteresowanych właściwym rozwojem polskiego rolnictwa.

LITERATURA

1. Bańka A. (1995): Zawodoznawstwo, doradztwo zawodowe, pośrednictwo pracy: Psychologiczne metody i strategie pomocy bezrobotnym. Wydawnictwo Stowarzyszenie Psychologia i Architektura, Poznań.
2. Buchnat M. (2015): Formy organizacji kształcenia dziecka z lekką niepełnosprawnością intelektualną a jego kompetencje społeczne. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
3. Encyklopedia PWN. Biologia (2019): Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa.
4. Hilgard E.R. (1967): Wprowadzenie do psychologii. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
5. Kreczmańska-Gigol K. (2015): Pomiar płynności finansowej. [W:] Płynność finansowa przedsiębiorstwa, red. nauk. K. Kreczmańska-Gigol, Difin, Warszawa.
6. Kujawiński W. (2011): Nowy słownik metodyczny doradcy rolniczego. CDR w Brwinowie Oddział w Poznaniu, Poznań.
7. Kujawiński W. (2009): Metodyka doradztwa rolniczego. CDR w Brwinowie Oddział w Poznaniu, Poznań.
8. Kujawiński W. (2013): Działalność kształceniowa publicznych rolniczych organizacji doradczych. CDR w Brwinowie Oddział w Poznaniu, Poznań.
9. Kusak A. (2005): Weryfikacja wskaźników płynności. [W:] Studia i Materiały nr 2/2005. Wydział Zarządzania UW, Warszawa.
10. Mądrzycki T. (1970): Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw. Państwowy Zakład Wydawnictw Szkolnych, Warszawa.
11. Mika St. (1984): Psychologia społeczna. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
12. Nęcka. E. (2003): Inteligencja. Geneza, struktura, funkcje. GWP, Gdańsk.
13. Milerski B., Śliwerski B. [red.] (2000): Pedagogika. Leksykon PWN. Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa.
14. Nowa Encyklopedia Powszechna PWN (1998): Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
15. Okoń W. (1992): Słownik Pedagogiczny. PIW, Warszawa.
16. Przetacznik-Gierowska M., Tyszkowa M. (1996): Psychologia rozwoju człowieka. Wydawnictwo Naukowe PWN.
17. Sierpińska M., Jachna T. (2007): Metody podejmowania decyzji finansowych. Analiza przykładów i przypadków. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
18. Smolski R., Smolski M., Stadtmuller E. H. (1999): Słownik encyklopedyczny: Edukacja obywatelska. Wydawnictwo EUROPA, Wrocław.
19. Szewczuk W. [red.] (1985): Słownik psychologiczny. Wiedza Powszechna, Warszawa.
20. Ustawa o jednostkach doradztwa rolniczego z dnia 22 października 2004 roku, Dziennik Ustaw nr 251, poz. 2507.
21. Ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego z dnia 11 kwietnia 2003 roku, Dziennik Ustaw nr 64 poz. 592, z późn. zmianami.
22. Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 roku, Dziennik Ustaw nr 121, poz. 591.
23. Ustawa o zmianie ustawy o jednostkach doradztwa rolniczego z dnia 22 czerwca roku, Dziennik Ustaw poz. 1176.
24. Woźniak J. (2000): Kategoryzacja. SBP, Warszawa.

WENANCJUSZ KUJAWIŃSKI

KATEGORYZACJA ROLNIKÓW USPRAWNIAJĄCA DZIAŁALNOŚĆ PUBLICZNEGO DORADZTWA ROLNICZEGO

Słowa kluczowe: *potencjał rozwojowy, kategoryzacja rolników, wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego*

STRESZCZENIE

W artykule przedstawiono własną propozycję kategoryzacji rolników opartą o dwa kryteria: kryterium posiadanego potencjału rozwojowego i kryterium posiadanych kompetencji zawodowych. Potencjał rozwojowy tworzy: potencjał tkwiący w osobowościach rolników oraz potencjał materialny, jakim oni dysponują. Potencjał materialny, to posiadane przez rolnika aktywa, natomiast potencjał tkwiący w osobowości rolników, to ich sprawność intelektualna oraz nastawienia i postawy.

W oparciu o kryterium posiadanego potencjału rozwojowego wyróżnia się dwie kategorie rolników: rolników posiadających potencjał rozwojowy i rolników nieposiadających potencjału rozwojowego.

Kolejno w oparciu o kryterium posiadanych kompetencji zawodowych z kategorii rolników mających potencjał rozwojowy wydziela się dwie podkategorie: rolników rozwojowych i rolników potencjalnie rozwojowych. Obie te podkategorie są docelowymi odbiorcami odpowiednich, niekomercyjnych usług wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego.

Do oceny potencjału materialnego proponuje się stosować dwa wybrane ekonomiczne wskaźniki sprawności działania, oraz w sytuacjach niejednoznacznych dwa odnoszące się do źródeł finansowania aktywów. Z kolei do oceny potencjału tkwiącego w osobowościach rolników w zakresie ich sprawności intelektualnej proponuje się kryterium trybu nabycia posiadanego wykształcenia. Może nim być tryb specjalny przeznaczony dla osób o niższej sprawności intelektualnej i tryb zwykły dla osób z IQ przekraczającym 90 punktów. Następnie do oceny potencjału tkwiącego w osobowościach rolników w zakresie ich nastawień i postaw proponuje się łączne użycie wskaźnika odnowy aktywów trwałych i wskaźnika likwidacji aktywów trwałych.

Na koniec do oceny kompetencji zawodowych rolników posiadających potencjał rozwojowy proponuje się użyć dwa wskaźniki analizy sprawności zarządzania przedsiębiorstwem. Są nimi: wskaźnik operacyjności i wskaźnik produktywności aktywów ogółem.

Zaproponowana kategoryzacja klientów - odbiorców niekomercyjnych usług wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego oraz wskaźniki oceny posiadanego potencjału rozwojowego, powinny umożliwić doradcom tych jednostek poprawę organizacji i zapewnienie odpowiedniego wsparcia tym rolnikom, którzy go potrzebują. Autor chciałby też, aby zawarte w jego pracy propozycje i sugestie stanowiły podstawę do szerszej, konstruktywnej dyskusji we wszystkich środowiskach zainteresowanych właściwym rozwojem polskiego rolnictwa.

WENANCJUSZ KUJAWIŃSKI

CATEGORIZATION OF FARMERS THAT IMPROVES ACTIVITY OF THE PUBLIC
AGRICULTURE ADVISORY SERVICE

Keywords: *development potential, categorization of farmers, voivodship agricultural advisory centers*

SUMMARY

The article presents its own proposal categorization of farmers based on two criteria: the criterion of development potential and the criterion of occupational competences. The development potential is created by: potential inherent in the personalities of farmers and the material potential they have. The material potential is the assets owned by the farmer, while the potential inherent in the personality of farmers is their intellectual efficiency and attitudes.

Based on the criterion of development potential, there are two categories of farmers: farmers with development potential and farmers with no development potential.

Next, based on the criterion of professional competences held in the category of farmers with development potential, two subcategories are distinguished: development farmers and potentially development farmers. Both of these subcategories are target recipients of relevant, non-commercial services of voivodship agricultural advisory centers.

To assess the material potential, it is proposed to use two selected economic performance indicators, and in ambiguous situations, two refer to the sources of asset financing. In turn, in order to assess the potential of farmers' personality in terms of their intellectual performance, a the criterion of the mode of obtaining education was proposed. It can be a special mode for people with lower intellectual performance and a normal mode for people with IQ exceeding 90 points. Then, in order to assess the potential of the farmers' personality in terms of their attitudes, it is proposed to use the renewal index of fixed assets and the liquidation ratio of fixed assets.

Finally, to assess the professional competence of farmers with development potential, it is proposed to use two indicators of the business management efficiency analysis. These are: the operating ratio and total assets productivity index.

The proposed categorization of clients - recipients of non-commercial services of voivodship agricultural advisory centers and indicators of development potential assessment should enable the advisors of these units to improve the organization and providing adequate support to those farmers who need it.

The author would also like the proposals and suggestions contained in his work to be the basis for a broader, constructive discussion in all environments interested in the proper development of Polish agriculture.

e-mail: wenek18@gmail.com